

(метафізичне крило естетики Срібного віку він не сприймав серйозно). Безпосередньо його критика була спрямована проти формальної школи. Таким чином, стрижнева ідея, навколо якої зосереджуються всі теоретичні проблеми літературознавства у Бахтіна, – необхідність філософської естетики для словесної творчості.

Література

1. Бахтин М.М. Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики: Исследования разных лет / Михаил Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. – 408 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / Михаил Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
3. Бычков В.В. Эстетика Серебряного века: пролегомены к систематическому изучению / В.В.Бычков // Вопросы философии. – 2007. – №8. – С. 47–57.
4. Гайденко П.П. Владимир Соловьев и философия Серебряного века / Пиам Гайденко. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 472 с.
5. Исупов К.Г. Эстеты на Башне / К.Г.Исупов // Башня Вячеслава Иванова и культура Серебряного века. – СПб.: Филологич. ф-т СПбГУ, 2006. – С. 303-309.
6. Медведев П.Н. [Бахтин М.М.] Формальный метод в литературоведении. Критическое введение в социологическую поэтику // Бахтин М.М. Тетралогия. – М.: Лабиринт, 1998. – 456 с.
7. Цит. за кн.: Бычков В.В. Эстетика Владимира Соловьева как актуальная парадигма // История философия. – №4. – М.: ИФ РАН, 1999. – С. 3–43.
8. Шатских Александра. Событие встречи. Бахтин и Малевич. Диалог. Карнавал / Александра Шатских // Хронотоп. – 1995. – №3.

Аннотация. Федоренко Н.А. Михаил Бахтин и эстетика Серебряного века.

В статье исследуется взаимосвязь эстетических взглядов Михаила Бахтина и деятелей культуры Серебряного века. Акцентируется внимание на разнообразии эстетических концепций указанного культурного феномена, на стремлении его представителей расширить сферу эстетического опыта, ограничивавшегося классической эстетикой.

Ключевые слова: *Серебряный век, символизм, авангардизм, формализм, теургическая эстетика.*

Summary. Fedorenko M.O. Michael Bakhtin and aesthetics of Silver age.

Intercommunication of aesthetic looks of Michael Bakhtina and cultural of Silver age workers is probed in the article. Attention on the variety of aesthetic conceptions of the indicated cultural phenomenon is accented, on aspiration of his representatives to extend the sphere of aesthetic experience, limited to classic aesthetics.

Keywords: *Silver age, symbolism, avant-gardism, formalism.*

Надійшла до редколегії 12.10.2010 р.

УДК 140.8: 171

О. Б. Радченко

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: “Я – ІНШИЙ”

У статті розглядаються особливості відповідальності у сучасному світі. Визначальною основою цього дослідження постає сфера Я-Інший. Виявляється необхідність розрізнення відповідальності та псевдовідповідальності.

Ключові слова: *відповідальність, псевдовідповідальність, Інший, Інакший, суб'єктивація, десуб'єктивація, свобода.*

У ході осмислення повсюдних змін сучасності виникає необхідність розгляду відповідальності крізь призму її формальних ознак: визнання загальної рівності прав людини, можливості реалізації особистості на індивідуальному та соціальному рівнях,

справедливості тощо, які є важливими у функціонуванні соціуму. Безвідповідальність натовпу та гіпертурбота обраних як наслідок тривалої дії етики авторитаризму загрожують можливістю “реінкарнації” тоталітаризму. Тому формування світоглядних позицій, що пов’язують проблему відповідальності за себе і світ з любов’ю, гуманністю, справедливістю, повагою до власної гідності та гідності Іншого, на сьогодні є необхідними.

Онтологічний аспект відповідальності перед іншим актуалізується насамперед у традиції, заснованій Ф. Ніцше, висловлена у творчості Т. Адорно, Е. Левінаса, Г. Джонаса, Ж. Дерріда, Ж.-П. Сартра. Психоаналітичний аспект з позиції гуманістичної психології представляє насамперед Е. Фромм. Співбуття з Іншим в різних аспектах розкривається у М. Бубера, М. Вебера, М. Гайдеггера, Е. Левінаса. Відповідальність досліджується, зокрема, Т. Василевською, Г. Йонасом, В. Малаховим, В. Рахліним, П. Рікером, М. Фуко.

Відповідальність у сучасності виходить за межі виключно моральної категорії. Як і більшість феноменів сучасного світу, вона нерідко втрапляє у процес симулякрійності, замінюється псевдовідповідальністю. Тому **метою цієї статті** є осмислення відповідальності у сучасному світі, виокремлення псевдовідповідальності та пошук адекватних шляхів оптимізації цієї сфери.

Термін “відповідальність” вказує на наявність певної відповіді. При цьому, за Е. Левінасом, виразно домінує відповідь відповідальності над запитуванням буття: істинно Інше запитуванню не підлягає, що також є виявом висхідної асиметричності взаємин Я й Іншого. Тому Інший актуалізує як первинну заданість спілкування добуттєвий заклик смертної людської істоти про допомогу (трагедія Голокосту). Цей визначальний заклик спонукає нас до відповідальності, передує будь-якій онтології. “Раптом у житті, прожитому людиною, виникає “присвячення-себе-іншому”, – саме тоді, власне кажучи, розпочинається людське, суто випадково, але з першої миті ця випадковість є чистою та святою” [3, 2]. Якщо відповідальність справжня, то йдеться про адекватну реакцію на виклики Іншого, якщо ні – про псевдовідповідальність.

Відповідальність – це відносини залежності людини від чогось (від іншого), що сприймається нею у якості визначаючої основи для прийняття рішень та вчинення дій, прямо чи опосередковано спрямованих на збереження іншого чи сприяння йому. Об’єктом відповідальності (тобто інакшим) можуть бути інші люди, наприклад, майбутні покоління, спільноти, а також тварини, навколишнє середовище, матеріальні, соціальні, духовні цінності тощо. У праві об’єктом відповідальності є закон. Відповідальність може бути: а) самостійно прийнятою особистістю у якості особистого та універсалізуючого обов’язку, з набутим статусом (наприклад, відповідальність батьків); б) накладеною груповими, корпоративними, службовими чи іншими локальними обов’язками (підзвітність) як свідомо прийнятий соціальний статус (відповідальність посадової особи) чи укладеними угодами (відповідальність найманого робітника). Відповідальність, зумовлена статусом, усвідомлюється людиною як покликання, зумовлена угодою – як обов’язок. У цьому випадку зберігається той вимір відповідальності, що фіксується у модальності “відповідальність перед”, на відміну від модальності “відповідальність за” [6, 342-343].

На думку сучасної дослідниці Т. Василевської, моральнісна відповідальність, надаючи цінність та міру людському вчинку, пов’язує індивіда з Іншим, зі світом, дає йому можливість осмислити своє життя [1, 5]. Тому, на думку української дослідниці, категорія відповідальності як та, що концентрує у собі основні питання людського життя та сполучається з багатьма етичними поняттями, може стати основною у побудові сучасної етичної теорії.

Основою відповідальності постає й чутливість до відмінного: іншого, інакшого. Ж. Дерріда піднімає проблему “відповідальність – Інший”: пробачення наперед для

виправдання себе та відповідальність за іншого, того, якого ставлять перед собою, чи за яким ховаються. Звернімося до осмислення поняття Інший. Інший – поняття сучасної філософії, яке розкриває персонально-суб'єктивну артикуляцію феномена, позначеного класичною традицією як “своє інше” (Гегель). На комунікаційному етапі розвитку постмодернізму це поняття стає базовим та відображає стратегічну програму “воскресіння суб'єкта”. Його витоками є синтез ідей діалогізму у межах неklasичної філософії (“буття-з” у М. Гайдеггера, “спів-буття з іншим” Ж.-П. Сартра, “Я – Ти” М. Бубера, “малий кайрос” як істинність стосунків Я з Ти у П. Тілліха тощо) та східна натурфілософія. У контексті цієї постмодерністської програми актуалізується теза Ж.-П. Сартра про потребу в Іншому для цілісного осягнення усіх структур власного буття. Кожен з комунікативних партнерів є значущим для іншого та зумовлений ним: буття Я – це буття для Іншого.

Сучасність виявляє втрату попередньою системою цінностей (з опорою на науково-технічну організацію життя, орієнтацією на стандартну, стереотипну діяльність) очевидності та привабливості. З'являється новий тип “масової людини”, насамперед на рівні виробництва і споживання, а, отже, потреба нового розуміння відповідальності та її перверзійної форми. Ця масовість може спричинити десуб'єктивацію індивіда, його доместифікацію, перекладання відповідальності за власне життя на уповноважені органи (архетип «вічного учня»). Проти цього застерігає М. Фуко: така псевдовідповідальність означає, по суті, втрату власного життя.

Вищесказане стосується і проблеми так званої особистісної етики. У сучасних соціальній філософії, філософії права, етиці бізнесу тощо піднімається питання про “корпоративну відповідальність”. Щодо цього існує точка зору, що спирається на концепцію “першої причини”: будь-які дії здійснюються людьми, і вони особисто повинні нести відповідальність за їх наслідки. У разі негативних наслідків колективної діяльності (інститутів, корпорацій, організацій) відповідальність покладається на конкретних виконавців і керівників. Відповідно до другої позиції, корпоративний діяч відповідальний у своїх діях як юридично визнана особа, тобто як такий суб'єкт і агент, у якого є наміри, мотиви, інтереси, а також обумовлені статутом, укладеними договорами цілі, права і обов'язки [6, 342–343].

На противагу процесу десуб'єктивації як безвідповідальності актуалізується проблема особистої відповідальності людини за світ і за себе у цьому світі. За В. Махліним, епоха “кінця трансцендентального алібі” з особливою серйозністю ставить питання про персональну відповідальність кожної розумної істоти. Усвідомлення свого не-алібі у світі допомагає індивіду зберегти власне людське обличчя, не розчинитися у бутті, знайти своє покликання.

Варто зауважити, що відповідальність поєднує раціональні та ірраціональні аспекти. Сучасність актуалізує насамперед останні, які містять потужні емоційні, вольові компоненти, потребують бачення з позицій власної та чужої суб'єктності: вміння відчувати себе та Іншого (світу, іншої людини) – на рівні спільних емоцій, переживань, архетипів, співдії тощо. У протилежному випадку, на суб'єкт-об'єктному рівні, йдеться радше про маніпуляцію, псевдовідповідальність, аніж про відповідальне ставлення до себе та Іншого.

На раціональному рівні, зокрема, відображеному у класичній філософії, відповідальність постає основою етики справедливості та обов'язку. На цьому рівні справжня відповідальність формулюється і в категоричному імперативі Канта. Проте на формальному рівні механізмом її впровадження може бути й страх перед певною системою, раціональним дискурсом. Таким чином, “людина з маси” десуб'єктивується: відповідальність підмінюється псевдовідповідальністю.

Здавна основою людських взаємин виступають категорія любові, принципи справедливості, поваги, милосердя. Так, Е. Фромм артикулює ідею двох провідних

тенденцій людського життя: 1) прагнення вирватися з початкового стану нероздільності з природою, уособитися, самовизначитися та самореалізуватися конститує так званий “патріархальний” комплекс, що ґрунтується на принципах розуму, індивідуалізму, дисципліни; 2) бажання знову відчути первісну єдність зі світом формує “матріархальний” вектор життя. Отже, людина гармонійно розвивається за умови взаємодії індивідуального та соціального, у тому числі й на рівні відповідальності. Такий підхід є перспективним для створення концепції моральної, суб’єкт-суб’єктної відповідальності.

Як вираз моральності та основа дій відповідальність відрізняється від переконаності. Виокремлення “етики переконання” та “етики відповідальності” дозволяє М. Веберу розмежувати два типи нормативно-поведінкової орієнтації. Етика переконання – це абсолютна етика самовідданого прагнення до досконалості; такою є кожна релігійна етика у найстрогіших визначеннях. Прибічник такої етики цілковито віддається піднесеності цілей, проте не відповідає за характер результатів власних зусиль, що нерідко проявляється псевдовідповідальністю. Етика відповідальності приймає світ з усіма його недоліками, тому послідовник такого вчення приділяє особливу увагу засобам реалізації мети і повністю готовий відповідати за наслідки своїх дій, які повинен був би передбачити. Це етика практичної, зорієнтованої на об’єктивні результати, діяльності. Вона потребує обов’язкового врахування можливих результатів зусиль, що докладаються, та відповідальності за них.

Відповідальність буває перед собою та перед Іншим – світом, а насамперед – іншою людиною. Сучасні психологічно-філософські напрями розглядають інакшість, інакшість і як внутрішньоособистісну складову: пізнаючи інакшість Іншого, пізнаєш, приймаєш і власну. І навпаки, розкриваючи власну інакшість, приймаєш, толеруєш її в Іншому. Таким чином, розширюються горизонти самопізнання, діалогічності, співбуття з Іншими.

Феномен зустрічі Я з Іншим інтерпретується Е. Левінасом як “понад онтологічне” для уникнення хибної іманентизації цієї зустрічі: “розчинення, зокрема, “страху за Іншого” у “страсі за себе”, тобто у самоутвердженні” [4, 273-274]. Стосунки з Іншим полягають у бажанні зрозуміти його, але виходять за межі цього розуміння. Адже пізнання Іншого вимагає, за Е. Левінасом, по-перше, зацікавленості, симпатії або любові як способів існування, відмінних від безпристрасного споглядання. По-друге, у наших взаєминах з Іншим він не впливає на нас, починаючи з концепту: він є сутнім і цінним як такий [3, 10]. Буття-з-Іншим, таким чином, спирається для М. Гайдеггера на онтологічне відношення. Розуміння Іншого невід’ємно пов’язане зі зверненням до нього: зрозуміти якусь особу – це вже говорити з нею. Влаштувати існування Іншого, даючи йому дозвіл бути, – це вже визнати його існування, зважити на нього. Попри неможливість, варто уявити звертання до Іншого як власну характеристику.

Поняття “самопожертва” розглядається Е. Левінасом як складова відповідальності у контексті моральної взаємодії з Іншими. На його думку, у людському існуванні, яке перетинає та випереджає своє зусилля бути, покликання “існувати-для-іншого” сильніше, ніж загроза смерті: “екзистенційна пригода ближнього для мене важливіша, ніж власна, і одразу немовби призначає мене відповідальним за буття іншого, тобто відповідальним як єдиним та обраним, як “Я”, котре не є більше будь-якою особистістю людського роду” [3, 3].

В історії філософії й етики ідея відповідальності розвивається у зв’язку з темами свободи (свободи волі, прийняття рішень, свободи дій), зобов’язання та провини. Розуміння відповідальності залежить від розуміння свободи: детерміністський погляд на людську діяльність значно ускладнює обґрунтування відповідальності, а в радикальних варіантах навіть заперечує її (наприклад, у біхевіоризмі Б. Скіннера).

Людина має право приймати рішення відповідно до своїх поглядів та пріоритетів, але вона повинна відповідати за їх наслідки та не може перекладати провину за негативні результати своїх рішень та дій на інших. На це вказує ще Аристотель, підкреслюючи, що довільна (тобто вільна) дія, здійснена у незнанні, свідчить про хибність дії, а то й зісутність діяча. Людям ставлять у провину і недбалість щодо власного здоров'я, і розпусне життя.

Відповідальність, таким чином, передбачає інформованість людини про умови дій і вимог, які їй висуваються. Але і незнання, на що також вказував Аристотель, у певних випадках може бути поставлене у вину людині, тоді вона нестиме подвійне покарання. Співвіднесене з відповідальністю покарання за порушення вимог, підкреслює Дж. Ролз, не є відплатою (чи лише відплатою), а санкцією, що забезпечує встановлений баланс прав та обов'язків.

Зі збільшенням кількості інших, перед якими та за яких людина вважає себе відповідальною у своїй свободі, вона долає тісні межі умовності, частковості свого існування. Потенційно відповідальність людини безмежна. Християнський образ Ісуса Христа подає універсальний масштаб відповідальності. У екзистенціалізмі відповідальність людини "поширюється на все людство": діючи певним чином, людина тим самим наче вибирає у собі ту людину, яка прагне сповна виконати свій обов'язок чи проявити себе у якості цілком вільної людини. Більше того, почуття повної та глибокої відповідальності, за Ж.-П. Сартром, є результатом усвідомлення людиною того, що здійснюючи вибір, разом з собою вибирає і все людство, "вона відповідальна за світ і за себе саму як спосіб буття" [5, 751].

Як метафізичне, так і екзистенційне розуміння відповідальності радикально протистоїть жорстко детерміністському запереченню відповідальності. Інша концепція відповідальності формується у рамках практично-орієнтованого розуміння цього феномену, що розглядається у контексті певних соціальних, групових та міжособистісних відносин людини у співвідношенні зі стандартами поведінки, критеріями оцінки, санкціями, що виробляються у рамках цих відносин. Це передбачає зобов'язання людини до відповідальності незалежно від того, вважає вона себе вільною чи ні. Французький філософ Поль Рікер вважає доцільним поєднання етики добротності та етики обов'язку, поваги та самооцінки в акті любові.

Відносно недавно відповідальність набуває онтологічності на основі осмислення. Так, для Е. Левінаса в основі феномену відповідальності лежить відкритість, "відгук" Іншому. Метафізика розглядається крізь обґрунтування нею досвіду зустрічі людини з Іншим, взятим у його безмежності. Відповідальність перед Іншим – це відповідальність перед кожною одиничною та унікальною істотою, що складає умову самого мислення, "смісл безкінечно передбачається в Іншому..." [6, 72].

Буттєвість, на думку Е. Левінаса, це те, що уможливорює повернення усього сутнього до себе, що утворює основи Тотожності, Того ж самого. Відчувати свою буттєвість – значить прагнути утвердити себе, виконати власну самість, продовжити власне існування. Схоплене як буття, як сутнє (те, що буттєвує), за Е. Левінасом, "невблаганно стискається навколо Я в його іманентному самоусвідомленні, формуючи всеосяжну і багатогранну "егологію теперішнього" [4, 273]. Здолати її може відповідальність перед Іншим.

Оригінально розглядається французьким філософом маніпулювання та володіння, котрі виключаються зі сфери взаємодії з Іншим. Маніпулювання звичайними речами інтерпретується як їх розуміння. У лоні маніпулювання сутнє є випередженням у самому русі, що ним оволодіває; можна впізнати в цьому "по-той-бік", яке є необхідним для присутності "поряд із...", власне маршрут розуміння. Це випередження не містить у собі тільки попередню з'яву (М. Гайдеггер),

вимальовується у володінні об'єктом і його використанні. Відносини з Іншим є цілком відмінними. Е. Левінас розуміє їх як буття в Іншому, поза особливістю сутнього: особа, з якою здійснюються взаємини, називається буттям. Але, "називаючи її буттям, я промовляю до нього через неї. Вона – мій спільник у надрах відносин, які повинні лише представити її мені. Я говорив з нею, тобто не помічав універсального буття, яким вона є. Тут формула про "до перебування у стосунках з певною істотою треба, щоб я зрозумів її як буття" втрачає своє точне значення; розуміючи істоту, я водночас повідомляю їй про своє розуміння" [3, 11].

Е. Левінас виявляє потребу "олюднення" взаємин з Іншим як Третім, тим, хто за межею психологічно близьких взаємин, та необхідність відповідальності і перед ним. Третій – це той, до кого у нас немає безпосередньо особистісного (діалогічного) ставлення, з ким ми пов'язані лише соціально. Е. Левінас зауважує на необхідності "незабування" про Третіх у нашому стосунку з ближнім, адже безпосередня людська інтимність, "суспільство любові" зраджує їх [3, 35]. Тут любов має підтримуватися справедливістю, втіленою у певних інституціях (судах, державі), що спонукає до соціальної активності поза міжособистісними відносинами. Звернення до Третього та турбота про справедливість, за Е. Левінасом, позбавляють любов сліпоти, наївності, фіксують у стосунках Я з Іншим продуктивний момент зовнішності, моральної обов'язковості [3, 36], не дозволяють цим стосункам Я, "задоволеного собою", виродитися у різновид егологічної буттєвості, своєрідний "егоїзм удвох".

Проте, за Е. Левінасом, неправомірним є ототожнення Іншого, Зовнішнього з тиранією та насильством; зовнішнє без насильства – це зовнішнє дискурсу. Абсолют, що підтримує справедливість, є абсолютom співрозмовника: "Його спосіб буття та його спосіб виявлятися полягає в тому, щоб повернутися до мене, бути обличчям, – абсолют є особою. Тільки неспростовний і суворий свідок, який втручається "між-нами" як вимогливий посередник між людиною і людиною, перетворює своїм словом на публічне наше приватне підпілля – є переді мною, є – ти... Бог не міг би бути Богом, якби не був перш за все цим співрозмовником" [3, 26].

Результатом комунікації стає й віднайдення філософією постмодерну "Я", котре перебуває, згідно з французьким філософом Жилем Дельозом, "на дні Іншого". Інший постає концептом трьох нероздільних складових: можливого світу, існуючого обличчя та реальної мови [2, 28]. На думку Жака Дерріда, фрагментарність людини може бути подолана тільки за посередництвам Іншого. Центральна проблема постмодерністської концепції Іншого конститується як проблема істинності комунікації (суб'єкт – суб'єктних стосунків). Неопосередкованість, істинність такої комунікації максимально можлива у ставленні до Бога, однак Він не може розглядатися як Інший у повному розумінні цього слова, оскільки не конститується у якості Іншого. Поняття Інакший у постмодернізмі виражає принцип плюральності, його впровадження свідчить про децентрацію у філософських пошуках постмодерністів і моральний акцент на терпимості, відкритості до сприйняття не-такого-як-Я, відмінного від Я, толерантності, поваги до Іншого як запоруки власного морального існування та розвитку.

Своєрідним підсумком етики відповідальності постмодернізму, на нашу думку, можна вважати вислів Е. Левінаса: "Ми є відповідальними по той бік наших намірів" [3, 8]. Філософ пояснює: з погляду, що керує дією, неможливо запобігти вчинку через недогляд: наш палець – між зубчастими коліщатами, речі обертаються проти нас.

Отже, усвідомлення та відстоювання права на гідне життя – у сучасному світі та для майбутніх поколінь – передбачає формування та утвердження нової концепції відповідальності. Вільно обрана, усвідомлена відповідальність на індивідуальному та суспільному рівнях може виступати основою, творцем нових моральних, суб'єкт-суб'єктних стосунків.

Література

1. Василевська Т.Е. Відповідальність як духовно-моральнісний вимір особистості: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.07 “Етика”. Київ. ун-т ім. Т. Шевченка / Тетяна Василевська. – К., 1996. – 20 с.
2. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? [Пер. с фр. С.Н. Зенкин] / Жиль Делез, Феликс Гваттари. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1998. – 287 с.
3. Левінас Е. Між нами: Дослідження думки-про-Іншого [пер. з фр.] / Емануель Левінас. – К.: Дух і Літера: Задруга, 1999. – 312 с.
4. Малахов В.А. Емануель Левінас: погляд із Києва / Віктор Малахов // Е. Левінас. Між нами: Дослідження. Думки-про-Іншого; [пер. з фр.]. – К.: Дух і Літера: Задруга, 1999. – С. 267-284.
5. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології / Жан-Поль Сартр. – К.: Основи, 2001. – 854 с.
6. Этика: Энциклопедический словарь / [под ред. Р.Г. Апресяна, А. Гусейнова]. – М.: Гардарики, 2001. – 671 с.

Аннотация. Радченко О. Б. Ответственность в современном мире: “Я – Иной”.

В статье рассматриваются особенности ответственности в современном мире. Определяющей основой этого исследования является сфера Я – Иной. Выявляется необходимость различения ответственности и псевдоответственности.

Ключевые слова: *ответственность, псевдоответственность, Иной, Другой, субъективизация, десубъективизация, свобода.*

Summary. Radchenko O. B. Responsibility In The Modern World: “Me – Other”.

The present article is devoted to the peculiarities of the responsibility in the modern world. The sphere “Me - Other” is posed as determinative. The article shows the necessity of the differentiation between responsibility and pseudoresponsibility.

Keywords: *responsibility, pseudoresponsibility, other, different, subjectivization, dissubjectivization, freedom.*

Надійшла до редколегії 15.10.2010 р.

УДК 17.0: 3.085

Н.І. Гринчишин

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ ПЕРЕД БОГОМ В ЕТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЕМАНУЕЛЯ ЛЕВІНАСА

У статті здійснюється аналіз етико-філософських поглядів Е. Левінаса. Особлива увага приділяється дослідженню релігійного питання, відповідальності людини перед Богом. Здійснюється порівняльний аналіз юдаїзму та християнства й наголошується на необхідності міжрелігійного діалогу.

Ключові слова: *відповідальність, релігія, Бог, юдаїзм, християнство.*

Протягом життя людина постійно зустрічається з різними проявами соціальної активності, що спонукають її створювати певні світи, які потрібні для існування та духовного росту. Кожний з них – релігія, наука, культура, мораль, мистецтво, політика, побут – так чи інакше залишають якийсь слід на нас. У зв’язку з відзначеним, погляди французького етика Емануеля Левінаса є надзвичайно актуальними щодо осмислення духовного потенціалу сучасної людини, оскільки торкаються усіх названих аспектів.

Звернемося до сучасного трактування поняття “відповідальність”. Так, російські дослідники етичної теорії Г. Апресян і А. Гусейнов пропонують таке визначення: “відповідальність – це залежність людини від чогось (від іншого), що сприймається нею як визначальне щодо прийняття рішень та вчинення дій, прямо чи опосередковано